

סימן מב

צפון סיני ורצועת עזה לענין תרומות ומעשרות*

	ראשי פרקים
1. שיטת רש"י	שאלה
2. שיטת בעלי התוספות	הקדמה
3. מדוע בחו"ל אין מפרישים תרו"מ	א. האם רצועת עזה וצפון סיני הינם חלק מא"י?
4. שיטת הרמב"ם	1. מערכת הגבולות בתנ"ך
סיכום	2. שיטת התוספות וסיעתם
ג. האם יש קנין לגוי במקום שנתקדש רק בקדושה ראשונה?	3. שיטת הרמב"ם
ד. האם כיבוש צה"ל בימינו שינה את המצב ההלכתי?	4. שיטת הרדב"ז
1. כיבוש רבים	5. שיטת המהרי"ט
2. סנהדרין ומלך	6. שיטת הריעב"ץ
3. האם יש צורך בהקדשה מיוחדת	7. שיטת המהר"ש סיריליאו
מסקנה	8. שיטת הגר"א ואחרים
	סיכום
	ב. האם רצועת עזה וצפון סיני חייבים בתרומות ומעשרות?

* * *

שאלה

"האחזות" "כפר דרום" עלתה על הקרקע ברצועת עזה בראשית שנת תשל"א. היא קיבלה לידיה את חלקות הקרקע שהיו שייכות לקבוצת "כפר דרום" עד פינויה בשנת תש"ח. חלקות אלה היו מעובדות בידי ערבים, וחלק מהן הניב פירות שעמדו באמצע גידולם. מה דינם של פירות אלו לדיני תרומות ומעשרות?

הקדמה

השאלה מתחלקת לשאלות משנה ואלו הן:
 א. האם רצועת עזה הינה חלק מא"י, ואם כן, האם נתקדשה רק בקדושה ראשונה (בימי יהושע) או גם בקדושה שניה (בימי עזרא)?
 ב. אם נניח שרצועת עזה נתקדשה רק בקדושה ראשונה ולא בשניה, האם חייבת היא בתרומות ומעשרות?

* נדפס בס' "עולה מן המדבר", ישיבת ימית ניסן תשמ"ה. ועי' באהלה של תורה ח"ג סי' ב'.

- ג. מה דינם של פירות שגדלו ברשות הערבים, האם יש להם קנין להפקיע פירות אלו מחיוב תרומות ומעשרות?
- ד. האם הכיבוש של הרצועה מחדש ע"י צה"ל בעזר ה' יש לו משמעות הלכתית לגבי חיוב המקום במצוות התלויות בארץ?
נברר איפוא שאלות אלו אחת לאחת:
- א. האם רצועת עזה וצפון סיני הינם חלק מא"י?

1. מערכת הגבולות בתנ"ך

אנו מכירים בשלשה גבולות לא"י:

1. גבול ההבטחה לאבות.
  2. גבול קדושה ראשונה (כיבוש יהושע).
  3. גבול קדושה שניה (כיבוש עזרא).
- באשר לגבול ההבטחה, אין ספק שרצועת עזה כלולה בתחום זה, שהוא "מנהר מצרים עד נהר פרת" (בראשית ט"ו י"ח). בין לסוברים שנהר מצרים הוא הנילוס ובין לסוברים שהוא ואדי-אל-עריש, רצועת עזה אינה בכלל הספק, ולכל הדעות היא בתוך א"י המובטחת. וכן יש להביא ראיה מיצחק שנאסר עליו לרדת מן הארץ ונאמר לו "גור בארץ הזאת" (שם כ"ו ג), ובכל זאת התגורר באזור נחל גרר הנמצא דרומית-מערבית לעזה. (הערבים קוראים לאזור כפר דרום בשם "ג'דארה", כידוע קשה לסמוך על זיהוי מסוג זה, אך מוסכם על הכל שנחל גרר הוא דרומית לעזה).

הבעיה היא האם נתקדשה עזה בקדושה ראשונה?

בתנ"ך מצינו סתירות בענין:

ביהושע (י' מ"א), נאמר: "ויכם יהושע מקדש ברנע ועד עזה". אך בפרק י"א (כ"ב), נאמר: "לא נותר ענקים בארץ בני ישראל, רק **בעזה** בגת ובאשדוד נשאר". כלומר, עזה לא נכבשה לגמרי. ועוד נכתב ביהושע (י"ג ג'): "חמשת סרני פלשתים ה**עזתי** והאשדודי..." רוצה לומר שבעזה שלטו הפלשתים.

בספר שופטים (א' י"ח), נאמר: "וילכד יהודה את עזה ואת גבולה ואת אשקלון ואת גבולה...". אולם, בפרק ט"ז (א') נאמר: "וילך שמשון עזתה", משמע שעזה היתה עיר נוכרית. **במלכים-א'** (ה' ד'), נאמר: "כי הוא רדה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה" ושם (ה' ס"ה), נאמר: "קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים...". משמע שהישוב הישראלי כלל גם את אזור עזה. גם בין הפוסקים מצאנו חילוקי דעות בענין.

2. שיטת התוספות וסיעתם

התוספות במסכת גיטין (ב' ד"ה ואשקלון) הוכיחו מהפסוק בשופטים (א' י"ח) "וילכד יהודה את עזה ואת אשקלון" שעזה נתקדשה בקדושה ראשונה, והמשנה המחשיבה את אשקלון כח"ל לענין גיטין סוברת שעולי בבל לא קידשוה. הוכחה זאת מובאת גם בראשונים אחרים באותה סוגיא, הרשב"א, הריטב"א הר"ן, המאירי, תוס' הרא"ש, והתוס' רי"ד (בדף

ז' ב'. מיהו י"א שרק אשקלון עצמה נתקדשה, ואילו האזור דרומית מאשקלון לא התקדש (משנת יוסף).

3. שיטת הרמב"ם

בהל' תרומות (פ"א הל' ז) כותב הרמב"ם: "איזוהי א"י שהחזיקו בה עולי מצרים? ...מאשקלון שהיא לדרום א"י עד עכו שהיא בצפון".

מדבריו אלו משמע שהרמב"ם מפרש את המשנה בגיטין כמתיחסת לגבולות א"י שנתקדשו בקדושה ראשונה, וא"כ עזה הנמצאת דרומית לאשקלון לא נכללה בגבולות אלו.

אך בהמשך דבריו הרמב"ם סתר את עצמו בכותבו: "והנטיס (=איים) שבים רואים אותם כאילו חוט מתוח עליהם מטורי אמנון ועד **נחל מצרים**".

והרי נחל מצרים נמצא הרחק דרומה מאשקלון?

הכסף-משנה מקשה עוד, כיצד כתב הרמב"ם שאשקלון דינה כחול והרי הוא עצמו כתב (בהל' ה) שרבי נמנה על אשקלון ופטרה מן המעשרות, משמע שאלמלא כן היה דינה ככל מקום אחר בא"י?

הרדב"ז, שגם הוא הקשה כן, מתרץ שיתכן ששתי ערים בשם אשקלון היו, האחת סמוכה לנחל מצרים והאחרת צפונית לה (גם הגר"א מפרש בדעת הירושלמי שביעית פ"ו ה"א, ששתי אשקלון ושתי עזה היו. ועיין רמב"ם הל' קדוש החודש פ"ה ה"א שהיתה גם אשקלון בסוריא ואינו מוכרח) לפירושו של הרדב"ז, גם הרמב"ם סובר שעזה נתקדשה בקדושה ראשונה.

בין האחרונים ניתנו תשובות אחרות לסתירה זו בדברי הרמב"ם:

א. בעל "**תבואות הארץ**" גורס אחרת בדברי הרמב"ם וזוהי גירסתו: "איזוהי א"י שהחזיקו בה עולי מצרים? כל ששופע ויורד מטורי אמנון עד נחל מצרים. מהיכן החזיקו **עולי בבל**? מרקם שהוא במזרח א"י עד הים הגדול, מאשקלון שהיא לדרום א"י עד עכו שהיא בצפון. היה מהלך מעכו לכזיב כל הארץ לימינו... פטורה מן התרומה".

והקשה עליו הגרש"ז **אוירבך** ב"מעדני ארץ" (על הל' תרומות שם), אם כגירסתו, שהשטח מעכו לכזיב נתקדש בקדושה ראשונה ולא נתקדש בקדושה שניה, מדוע פוטר הרמב"ם שטח זה מתרומה, הרי לדעתו הוא חייב בהם לפחות מדרבנן? והנלענ"ד ליישב לפי דעת הריעב"ץ שמקום שנתקדש בקדושה ראשונה ולא נתקדש בקדושה שני יש בו קנין לגוי להפקיע מתרומה, א"כ מה שפטר הרמב"ם אזור זה מתרומה מכוונתו רק כשהיה בידי גויים.

ב. **באנציקלופדיה תלמודית** (כרך ב', ערך "ארץ-ישראל" עמ' י"ט הערה 336) מובא תירוץ אחר לסתירה האמורה. לפיו עכו ואשקלון מציינות רק את גבול עולי מצרים העודף ברוחב, לצד מערב, על השטח שנתקדש ע"י עולי בבל. אך להלן באורך, צפונית לעכו ודרומית לאשקלון, היה הגבול של עולי מצרים על פני כל הרוחב.

גם לפירוש זה עזה נתקדשה בקדושה ראשונה. לפי"ז גבול עו"ב היה בין קוי הרוחב של עכו בצפון ואשקלון בדרום. (עי' אבני שהם ח"ב עמ' רמ"ז שהסבר זה הוא של ר' מ.ל. שחור).

ג. תירוץ אחר יש לומר עפ"י ה"אדמת-קודש", שהגבול מאשקלון ירד בקו ישר דרומה וא"כ רק האזור דרומית מערבית לקו האורך של אשקלון לא נכלל בקדושה ראשונה, אך באמת נחל מצרים הוא הגבול הדרומי של א"י בקדושה ראשונה.

לפירוש זה עזה לא נתקדשה בקדושה ראשונה.

ד. החזון-איש (שביעית ג' י"ח) מתרץ שעכו ואשקלון הן נקודות הגבול המשותף לעולי בבל ומצרים, אך צפונית להן ודרומית להן היה השטח גבול עולי מצרים בלבד עד טורי אמנון בצפון ונחל מצרים בדרום. (פירוש זה דומה לפירושו של רמ"ל שחור לעיל ב' בהבדל אחד, לדעת החזו"א כיבוש עו"ב לא הוגבל בין קוי הרוחב של עכו ואשקלון אלא במערב, ברצועת החוף, בתוך הארץ היה גבול עו"ב צפונית לקו הרוחב של עכו ודרומית לקו הרוחב של אשקלון. עי"ש ראיותיו).

גם לפירוש זה עזה נתקדשה בקדושה ראשונה.

נמצא אפוא שלפי רוב פרשני הרמב"ם עזה נתקדשה בקדושה ראשונה, ולא נתקדשה בקדושה שנייה.

4. שיטת הרדב"ז

בשו"ת הרדב"ז (חלק ד' סי' אלף ק"ה) מובאת שאלה האם חייבת עזה בתרומות ומעשרות, והרדב"ז פוסק לחיוב. נימוקו הוא שעזה נתקדשה בקדושה ראשונה, שהרי בגיטין ח' ע"א אמרו שכל שאילו חוט מתוח מטורי אמנון עד נחל מצרים הרי הוא בכלל א"י לענין תרומות ומעשרות ועזה בתוך החוט נמצאת. ואף אם נניח שלא נתקדשה בקדושה שנייה בכל זאת לא מצינו שפטורה מתרו"מ כשם שפטרו את בית שאן.

5. שיטת המהרי"ט

לעומתו פוסק המהרי"ט (בתשובותיו, ח"א סי' מ"ז) שעזה פטורה מתרו"מ, (תשובת המהרי"ט הוסברה באריכות לעיל סי' ז).

6. שיטת הריעב"ץ

ר' יעקב עמדין בספרו "מור וקציעה" (או"ח ח"ב, סי' ש"ו, קונטרס מצות ישוב א"י) האריך לחלוק על המהרי"ט. לדעתו נתקדשה עזה בקדושה ראשונה (ויתכן שאפילו בקדושה שנייה, שהרי מלכי החשמונאים הרחיבו מאוד את גבול ישראל, אלא שקדושה זו של מלכי החשמונאים, מכיון שנעשתה ע"י מלחמה, משנכבשה עזה ע"י הרומאים בטלה קדושתה, כדן קדושה ראשונה שבטלה, עיין רמב"ם הל' בית הבחירה פרק ו'), ובאשר לראיותיו של המהרי"ט, הריעב"ץ דוחה אותן. (דחיותיו הובאו לעיל סי' ז).

טענתו העיקרית של הריעב"ץ היא שלא יתכן שעזה תהיה גרועה מסוריא, שאפילו בקדושה ראשונה לא נתקדשה, אלא בכיבוש יחיד בלבד, ומכיון שסוריא חייבת בתרו"מ, עזה — קל וחומר. ומה שפטרו את בית שאן ואשקלון, לא פטרון לדעתו אלא בפירות שגדלו ברשות גוי, או בפירות לקוחים, וכן רק בפירות וירקות ולא בדגן תירוש ויצהר.

7. שיטת המהר"ש סיריליאו

בפירושו לירושלמי (שביעית פ"ו ה"א) סובר המהר"ש סיריליאו שעזה לא נתקדשה אפילו בקדושה ראשונה ולכן יש לפוטרה מתרו"מ ושביעית ומשום כך אין סומכים בה זקנים כבא"י. ומהאמור בשופטים "וילכוד יהודה את עזה" אין הכוונה שעזה נכבשה ממש אלא

העלתה מסים ליהודה והעלאת מסים אינה ככיבוש גמור ואין הארץ מתקדשת בכך (ועיין פירושו שם סוף פ"ט ודבריו טעונים הסבר).

(ועיין בספרו של מו"ר הגר"ש ישראלי "ארץ חמדה" עמ' ע"ג שהוכיח שבשאלה זו, אם העלאת מסים דינה ככיבוש נחלקו הרמב"ם עם רש"י והרשב"א עיי"ש).
וכן דעתו ביחס לאשקלון, וראייתו ממה שפטרו את אשקלון מתרו"מ (ויש להעיר שלא מצינו אלא שפטרו את אשקלון עצמה. ולדבריו כל האזור מאשקלון דרומה לא חלה עליו קדושה מעיקרא).

8. שיטת הגר"א ואחרים

הגר"א בפירושו לירושלמי (שביעית פ"ו ה"א) מפרש שגבול עולי בבל בדרום חפף את גבול עולי מצרים, כדעה זו הוכיחו כמה פוסקים (הגרי"מ טוקצינסקי ב"ספר ארץ ישראל" עמ' פ"ז) וחוקרים (פרופ' י' אליצור — הרשקוביץ ב"ארשת" כרך א' עמ' קפ"ב).

סיכום

אם נבוא לסכם את כל הדעות שהבאנו עד כה נמצא שרוב הראשונים והאחרונים סוברים שרצועת עזה וצפון סיני נתקדשו בקדושה ראשונה ולא בקדושה שנייה. דעת יחיד סוברת שאזור זה לא נתקדש אפילו בקדושה ראשונה, לעומתה יש דעה הסוברת שהאזור נתקדש אפילו בקדושה שנייה.

ב. האם רצועת עזה וצפון סיני חייבים בתרומות ומעשרות?

לאחר שהוכחנו שלהלכה יש להסיק שרצועת עזה נתקדשה בקדושה ראשונה ולא בקדושה שנייה יש לדון מה דינה לענין חיוב תרו"מ? בענין זה מצינו כמה שיטות בראשונים:

1. שיטת רש"י

במסכת חולין (י' ב') "הנייד ר' יהושע בן זרוז לפני רבי על ר"מ שאכל עלה של ירק בבית שאן והתיר רבי את בית-שאן כולה על ידו".

במסקנת הסוגיא שם (ז' א') משמע שהנימוק להתרת בית-שאן היה משום שבית שאן נתקדשה בקדושה ראשונה ולא נתקדשה בקדושה שנייה.

ופירש רש"י (שם ו' ב', ד"ה את בית-שאן) שמעשר דגן, תירוש ויצהר, החייב גם בארץ מן התורה, חייב בחו"ל מדרבנן, אך מעשר ירק ואילן, שבארץ אינו חייב אלא מדרבנן, בחו"ל פטור לגמרי. משמע מדבריו שמקום שנתקדש בקדושה ראשונה ולא נתקדש בקדושה שנייה דינו כחו"ל וחייב רק במעשר דגן תירוש ויצהר ופטור ממעשר ירק ואילן. הספק על בית-שאן היה האם היא נתקדשה בקדושה שנייה או לא. ומעדותו של ר' יהושע בן זרוז, שר"מ אכל עלה של ירק בבית-שאן, הוכח שבית-שאן לא נתקדשה בקדושה שנייה. וכן דעת המאירי שם.

2. שיטת בעלי התוספות

שיטת ר"י (בתוס' חולין שם) שירק בחו"ל פטור לגמרי. פירות חייבים בתרומה ולא במעשר. דגן תירוש ויצהר חייבים בשניהם. שיטת רבנו-תם (שם) שבחו"ל חייבים להפריש תרו"מ רק מטבל ודאי ולא מדמאי (וכן פירש הר"ש במס' דמאי פ"א מ"ג).

3. מדוע בחו"ל אין מפרישים תרו"מ

אך לעצם הענין האם יש בכלל חיוב בתרו"מ בחו"ל, המנהג המקובל הוא שאין מפרישין תרו"מ בחו"ל לא מטבל ודאי ולא מדגן תירוש ויצהר. וכבר עמדו על כך בעלי התוספות (בחולין שם), מדוע אין מפרישים כיום תרו"מ בחו"ל, ותירצו תירוצים שונים, שמהם נוכל גם ללמוד לענייננו, האם יש חיוב הפרשת תרו"מ במקום שנתקדש בקדושה ראשונה ולא בקדושה שניה (שכן לשיטת התוס', דין חו"ל ודין מקום שלא נתקדש בקדושה שניה שוה). א. בירושלמי מס' חלה אמר ר' יוחנן שהרובים באו וביטלו (ובזיהויים של "הרובים" נחלקו המפרשים והחוקרים ועיין מאמרו של פרופ' משה בר, "סיני" כרך ס"ח, חוב' ג'ד', כסלו-טבת תשל"א).

לדעה זו גם במקום שנתקדש בקדושה ראשונה בלבד בוטל החיוב להפריש תרו"מ. מיהו יתכן שהרובים לא ביטלו אלא בחו"ל ממש אבל לא בא"י במקום שנתקדש בקדושה ראשונה בלבד. וצ"ע.

ב. השדות אינן נחשבות לשלנו, משום שמעלים מהם מס. (במס' קידושין ל"ו ב', פירשו התוס' את דבריהם יותר, שכוונתם לומר שבחו"ל יש קנין לגוי להפקיע מידי חיוב תרו"מ והעלאת מס דינה כקנין לגוי. ומשמע שם שהרובים ביטלו הפרשת תרו"מ מסיבה זו. וצ"ע אם נימוק זה תופס גם במקום שנתקדש בקדושה ראשונה ולא נתקדש בקדושה שניה. לדעתו של הריעב"ץ שהובאה לעיל יש קנין לגוי במקום זה להפקיע מתרו"מ).

ג. שמא לא תיקנו חיוב תרו"מ אלא בארצות הקרובות לא"י, אך לא ברחוקות ממנה. ולפי"ז בא"י שנתקדשה בקדושה ראשונה בלבד — יש לחייב תרו"מ (הרשב"א הביא רק תירוץ זה בחידושיו).

ד. מהירושלמי משמע שמכזיב ולהלן (דהיינו מקום שלא נתקדש בקדושה שניה) פטור אף מן הודאי ועל זה אנו סומכים. ולתירוץ זה רצועת עזה דינה דומה ויש לפטור בה מחיוב תרו"מ.

נמצא, איפוא, שלפי חלק מתירוצי התוספות רצועת עזה חייבת בתרו"מ ולחלק אחר פטורה.

4. שיטת הרמב"ם

בפ"א מהל' תרומות הל' ה' כותב הרמב"ם:

"כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קידשוה קדושה שניה העומדת לעולם. לשענתה ולעתיד לבוא. והניחו אותן המקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל כשהיו, ולא פטרום מן התרומה והמעשרות, כדי שיסמכו עליהם עניים

בשביעית. ורבנו הקדוש התיר בית-שאן מאותם המקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל, והוא נמנה על אשקלון ופטרה מן המעשרות.

מדברי הרמב"ם משמע שאינו מפרש כרש"י ותוס', שמקום שלא נתקדש בקדושה שניה פטור מתרו"מ כחול, אלא שמעיקר הדין מקום זה חייב (מדרבנן) ובית-שאן נפטרה באופן מיוחד (ובזאת מיושבת קושית התוס' מבכורות כ"ז א' עיי"ש). א"כ כל מקום שלא נתקדש בקדושה שניה חייב בכל התרו"מ כא"י ואין הבדל כלל בין פירות וירקות לבין דגן, תירוש ויצהר. הראב"ד השיג עליו בהלכה זו וסובר שלא פטרו את בית-שאן אלא ממעשר ירק ופירות, אך בדגן תירוש ויצהר חייבו. משמע שסובר כרש"י (אלא שלרש"י גם בחול' הדין כן ומהראב"ד משמע שלא חילק כן אלא בבית-שאן בלבד, אך בחול' במקומות שפטורים — פטורים לגמרי ובמקומות שחייבים, כגון שנער ומצרים, חייבים בכל. מיהו מהשגתו בפ"ג מהל' תרומות הי"ג שכתב שכל מקום שלא החזיקו בו עולי בבל חייב בתרומה מדרבנן בחטים ויין, משמע קצת שלא רק בית-שאן אלא כל מקום שלא נתקדש בקדושה שניה פטור מתרו"מ של ירק ופירות). ויתכן שהרמב"ם והראב"ד הולכים לשיטתם. הרמב"ם סובר שתרומה בזה"ז מדרבנן, משום שבעלית עזרא לא היתה "ביאת כולכם" (פ"א מהל' תרומות הל' כ"ו), לכן סובר שבית-שאן נפטרה לגמרי. אך הראב"ד סובר שתרומה בזה"ז מדאורייתא (שם), לכן סובר שבבית-שאן לא פטרו אלא מתרומה דרבנן, דהיינו ירק ופירות, ולא בתרומה דאורייתא.

סיכום

מכיון שמצינו שיטות שונות בין הראשונים בענין חיוב תרו"מ במקום שלא נתקדש בקדושה שניה; מהם הסוברים שחייב בכל (הרמב"ם, הרשב"א וחלק מבעלי התוס'), ומהם הסוברים שפטור בכל (תירוצים אחרים בתוס' חולין), ומהם המחייבים בתרומה דאורייתא ופטורים בתרומה דרבנן (רש"י והראב"ד), נראה שרוב הדעות מאוחדות שלפחות בתרומה דאורייתא יש לחייב להפריש ובברכה. אך בתרומה דרבנן, מכיון שנחלקו הדעות יש להחמיר ולהפריש, אם כי בלא ברכה. כן נלענ"ד.

סימוכין למסקנה זו יש להביא מדברי ה"כפתור-ופרח" (פרק י"א), וזו לשונו:

"ובית-שאן — דגן, תירוש ויצהר מדרבנן ובברכה, ופירות אילן וירק פטור מכלום... מיהו אנו נוהגים בו היום בחסד עליון בפירות אילן וירק כמו שהיו נוהגים שם קודם שרבי התירו... אבל אין אנו מברכים על הפרשת פירות אילן וירק... וכן הדין ככל מקום שנודע מכיבוש שני, או שנודע מכיבוש ראשון לחוד, כל אחד כפי משפטו".

ג. האם יש קנין לגוי במקום שנתקדש רק בקדושה ראשונה?

הרמב"ם (בפ"א מהל' תרומות הל' י') פוסק: "עכ"ל שגנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצוות, אלא הרי היא בקדושתה, לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד, אלא מפריש תרו"מ... ויש קנין לעכו"ם בסוריא להפקיע מן המעשרות ומן השביעית...".

וצ"ע מה דינו של מקום שלא נתקדש בקדושה שניה, האם דינו כסוריא ויש קנין לגוי להפקיע מן המצוות, או דינו כא"י ואין קנין לגוי?

והנה שיטת בעל ספר התרומה (והסכים עמו הגר"א בביאורו לשו"ע יר"ד סי' של"א ס"ק ו', ט"ז וכ"ח, וכן היא שיטת רש"י, הר"ח והערך בסנהדרין כ"ו א'), שבזמן הזה אפילו בא"י יש קניין לגוי להפקיע מן המצוות. משום שבזה"ז שביעית לרוב הדיעות היא מדרבנן וכן תרומה לדיעות מסוימות, וא"כ למצוות אלו דינה כסוריא, שאף היא אינה חייבת אלא מדרבנן, ויש קניין לגוי.

ועיין בספר "ארץ-חמדה" להגר"ש ישראלי (עמ' קכ"ד-קכ"ז) שחידש בדעת הגר"א, שאע"פ שיש קניין לגוי בא"י להפקיע תרומה בזה"ז, אם נעשה המירוץ ע"י ישראל יש בהם חיוב תרו"מ, דלא גרע מדין פירות חו"ל שנכנסו לארץ ונתמרחו בה שחייבים בתרו"מ. ולפי זה בנידון דידן שהפירות אמנם גדלו והגיעו לעונת המעשרות ברשות הגוי, אך מכיון שאיסופם וגמר מלאכתם נעשו ע"י ישראל יש לחייבם בתרו"מ.

אך כל זה רק אם נניח שדין רצועת עזה כא"י לענין זה. וכבר הוכחנו לעיל שביחס לפירות ספק גדול הוא אם רצועת עזה חייבת בהם כלל בתרו"מ. נוסף לכך יש לומר שגם אם לא נקבל את דעת הגר"א (הסובר בעקרון כבעל התרומה שיש קניין לגוי להפקיע ממצוות דרבנן) — יש קניין לגוי להפקיע מן המצוות ברצועת עזה מסיבה אחרת כפי שיתבאר להלן.

נראה שגם לחולקים על שיטת בעל התרומה, וסוברים שבא"י אין קניין לגוי להפקיע אפילו מצוות שחיובן רק מדרבנן, זה משום שסוברים שסו"ס המקום התקדש מן התורה ורק מסיבה צדדית מצוות מסוימות חייבות בו רק מדרבנן, לכן אין קניין לגוי להפקיע את המקום מקדושתו, אך מקום שנתקדש רק בקדושה ראשונה וקדושתו זו פקעה מודים אף הם שדינו כסוריא.

ודבר זה מבואר להיתר ב"מור-וקציעה" להריעב"ץ (ח"ב סי' ש"ו, הובאו דבריו לעיל) שכל מקום שלא נתקדש בקדושה שניה דינו כסוריא ויש בו קניין לגוי להפקיע מן המצוות. והוכיח כן מהמנהג שהביא המהרי"ט שבירושלים נהגו לא להפריש תרו"מ מפירות שהובאו מעזה, ועל כרחק המדובר הוא בפירות שגדלו ברשות הגוי (עיין לעיל).

וכן מצאתי במאירי (סנהדרין כ"ו א') שהשוה את עבר-הירדן לסוריא לענין זה, שיש קניין לגוי להפקיע משביעית, אע"ג שעבר-הירדן נתקדשה בקדושה ראשונה. (ויתכן שעבה"י קדושתה פחותה משל א"י המערבית, עי' באהלה של תורה ח"ג סי' א' אות ח' ולעיל סי' ו' אות ה'). וא"כ פירות שבאו לעונת המעשרות ברשות הגויים ברצועת עזה פטורים מתרו"מ. (מיהו להלן יוסבר שיש לחוש ולהפריש מספק בלא ברכה).

וכן מצאתי בשו"ת מהר"ם גלאנטי בסי' נ"ז (הובאו דבריו בשמן המור סי' ד' בכרם ציון השלם אוצר השביעית עמ' כ"ו ב-כ"ז א').

וכן הוכיח הגר"ש ז' אורבך (מעדני-ארץ, שביעית עמ' 100) שיש קניין לגוי להפקיע מתרו"מ במקום שנתקדש ע"י עולי מצרים ולא נתקדש ע"י עולי בבל. יעוי"ש.

ד. האם כיבוש צה"ל בימינו שינה את המצב ההלכתי?

כל מסקנותינו עד כה התבססו על ההנחה שרצועת עזה נתקדשה רק בקדושה ראשונה בלבד ולא נתקדשה בקדושה שניה. אך יש לדון בבעיתנו מנקודת ראות אחרת. עכשיו שזכינו כי הרחיב ה' לנו ושלטון ישראל חל גם על רצועת עזה, יש להסתפק אם כיבוש

זה מועיל לקדש את המקום מחדש ולחייבו בתרו"מ, כפי שהיה הדבר בימי כיבוש יהושע בן נון?

ויש לברר בענין זה מספר נקודות:

- א. אם יש כאן כיבוש רבים, שהרי רוב עם ישראל בחו"ל?
- ב. אם כיבוש זה זקוק למלך וסנהדרין?
- ג. אם הכיבוש לכשעצמו מקדש או שיש צורך גם בפעולת הקדשה מיוחדת?

1. כיבוש רבים

לדעת הרמב"ם, כיבוש רבים הוא כיבוש שנעשה מדעת רוב ישראל (הל' תרומות פ"א ה"ב). כלומר, אין צורך שכל ישראל ישתתפו בפועל בפעולת הכיבוש, אלא שהכיבוש יעשה בהסכמתם. וא"כ תנאי זה התמלא בימינו שכן רוב ישראל אשר בכל אתר ואתר גילו את הסכמתם והתלהבותם למעשה הכיבוש.

לדעת רש"י (גיטין ח' ב'), כיבוש רבים הוא כיבוש לצורך כלל ישראל. גם לדעת זו י"ל שתנאי זה התמלא בימינו, שהרי הכיבוש לא נעשה לשם גוף פרטי מסויים אלא למען כלל ישראל. ארץ ישראל לא נועדה רק לשם העם היושב בה כרגע, אלא מצפה לכל עם ישראל בכל תפוצותיו, שהרחבת הגבולות מאפשרות את קליטתם. וגם את נניח שהמטרה המוצהרת של הכיבוש היתה רק הצלת העם היושב כרגע בציון, מצינו שיהודי א"י הם כלל ישראל (במס' הוריות ג' א'), בהוראה הלך אחר רוב יושבי ארץ ישראל (ופירש רש"י: אותם שבחו"ל אינן מן המנין) ואין ציבור אלא בא"י (עיין "צפנת-פענח" סנהדרין מ"ג ב', ד"ה לפי שלא ענש על הנסתרות).

ועיין שו"ת חתם-סופר (ח"מ סי' קט"ז), שעיר שקבעו בה אסיפה לדיון בעניני מסים ורק חלק מהציבור הופיע לאסיפה, מי שלא הופיע, הרי זה כאילו מסר יפוי כח לאסיפה להחליט כרצונה והחלטותיה מחייבות אותו. והביא ראיה לסברה זו מהגמ' (בכתובות צ"ד א') שאחד מן השותפין שירד לדון עם מישהו אחר בעניני השותפות וחוייב בדיון לא יכול השותף האחר לטעון לבעל הדיון — לאו בעל דברים דידי את ורוצה אני שתדון אתי בנפרד, אלא השותף האחד היה בהכרח שלוחו של חברו, שהרי היתה גם לשותף השני זכות לבוא לבית הדיון ולטעון את טענותיו. וא"כ גם בנידון דידן, מכיון שלפי חוק השבות רשאי כל יהודי לעלות לישראל, ורוב יהודי העולם יכולים לעלות לארץ ישראל, כיון שלא באו, הרי זה כאילו ייפו את כחו של הציבור בארץ לפעול בשמם ובשליחותם. ועין שו"ת צייץ-אליעזר (חלק עשירי סי' ח' אות י"א) שהביא סברה זו בשם ר' יהושע מקוטנא (בליקוטי תורה פרשת תרומה) והקשה עליו, א"כ מדוע בבית שני נחשבה עלייתן של ישראל לביאת מקצתן, הרי ראוי להחשיבה לביאת כולכם מכיון שלכולם היתה רשות לעלות?

ונלענ"ד לחלק בין כיבוש מלחמה לבין חזקה. בכיבוש מלחמה לא כולם יוצאים למלחמה, הלוחמים יוצאים בשם הציבור. משא"כ בחזקה יש צורך שכולם ישבו בפועל בארץ. לכן רק בכיבוש מלחמה אפשר לומר כמו שאמרנו שכל מי שיכול לבוא ולא בא מסר את סמכותו לאחרים. אך בבית שני שהארץ נתקדשה בחזקה אין לומר כן.

אמנם **התוספות** (במס' ע"ז כ"א א', ד"ה כיבוש יחיד) כתבו בשם רש"י שכיבוש רבים הוא כיבוש הנעשה ע"י אורים ותומים וא"כ בימינו לא התמלא תנאי זה. אך באמת רש"י עצמו לא הצריך כלל אורים ותומים.

ועין מקדש דוד (ח"ב סי' נ"ה) שאורים ותומים נחוצים רק לשם החלת קדושת א"י על מקומות שנכבשו כיבוש רבים **בחוף לארץ**. אך בכדי לקדש את א"י גופא אין צורך באו"ת. והביא ראיה מכיבוש עזרא שהיה בלי או"ת.

מיהו מכיבוש עזרא אין להביא ראיה שהוא לא היה כיבוש מלחמה אלא כיבוש חזקה ובחזקה לא מצינו צורך באורים ותומים. (הרמב"ם לא מנה במנין המצוות את הצורך באורים ותומים [ע"י בשכחת הלאוין מאת הרמב"ן בסוף סהמ"צ] וכנראה לדעתו או"ת אינם מעכבים במלחמה, אלא רק מומלץ להעזר בהם, וא"כ יתכן שגם בקידוש הארץ אינם מעכבים, וי"ל, וצ"ע).

2. סנהדרין ומלך

הרמב"ם בהגדרו את המושג כיבוש מצריך בהלכה אחת מלך או נביא (הל' תרומות פ"א ה"ב) ובהלכה אחרת ב"ד הגדול (שם הל' ג'). שני תנאים אלו אינם קיימים כיום לדאבונו. ויש לעיין בסתירת דברי הרמב"ם, מדוע לא הזכיר סנהדרין באותה הלכה בה הצריך מלך?

והנראה לומר בזה שבהל' ב' עוסק הרמב"ם בכיבוש ארץ ישראל בגבולותיה, שם אין צורך בסנהדרין, שכן מלחמה זו מלחמת מצוה ומלך מוציא בה גם בלא סנהדרין. בהלכה ג' עוסק הרמב"ם בכיבוש חו"ל, כגון סוריא וכדו', שהיא מלחמת רשות, ואין המלך מוציא בה אלא סנהדרין. נמצא, אפוא, שלמלחמה בתוך א"י אין צורך בסנהדרין.

אלא שהגדרתנו, שמלחמה בא"י היא מלחמת מצוה ומלחמה בחו"ל היא מלחמת רשות, אינה תואמת לכאורה את דעת הרמב"ם (בהל' מלכים פ"ה הל' א"ב), שרק מלחמת עמלק, ז' עממין ועזרה מיד צר הן מלחמות מצוה? (ודברינו מתאימים יותר לדעת הרמב"ן המשיג על הרמב"ם בס' המצוות, במ"ע ד' למנינו של הרמב"ן). אך באמת דעת הרמב"ם היא שכיבוש א"י הוא מצוה, שהרי לדעתו הישיבה בארץ היא מצוה (ומה שלא מנאה במנין המצוות הוא משום שישבת הארץ היא לדעתו הכשר למצות אמונה בה', שכל הדר בא"י כמי שיש לו אלוה-ה, וכן למצות מינוי מלך, בנין ביהמ"ק, קדוש החודש ועוד מצוות אחרות שא"א לקיימן אלא בא"י, ולא כאן המקום להאריך). וכן סובר הוא (בהל' ע"ז פ"י ה"ו) שאסור להניח גוי בארץ עד שיקבל עליו ז' מצוות ב"נ. וא"כ כדי שיוכלו ישראל לקיים מצות ישיבת הארץ כהלכתה בהכרח עליהם לפנות את הגויים מא"י. והדברים ק"ו, ומה עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם מחו"ל היא מלחמת מצוה, הוצאת גויים מא"י שאינם מאפשרים קיום מצות ישיבת א"י על אחת כמה וכמה? ודוק בלשונו של הרמב"ם (הל' מלכים פ"ה ה"ב) שמגדיר מלחמת רשות בלשון זו: "והיא המלחמה שנלחם עמם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל, ולהרבות בגדולתו ושמעו". ומקורו במסכת סוטה (מ"ד ב') שמלחמת דוד בסוריא היתה מלחמת רשות. משמע שרק בחו"ל מלחמת רשות ולא בא"י. ועיין ברמב"ם הל' שבת (פ"ו ה"א) שפסק להלכה, שכל הקונה שדה בא"י כותב עליו אונו (=שטר) אפילו בשבת. ומקורו במס' גיטין (ח' ב') ופירש שם רש"י, שהדבר הותר מפני שמגרש גויים מא"י ומושיב יהודים במקומם.

ולדעתו של רש"י גירוש הגויים מא"י היא המצוה, ולא יישוב היהודים במקומם. ונלענ"ד משום שרש"י סובר כהרמב"ם שלא מנה את מצות ישוב א"י במנין המצוות, וכיבוש הארץ לכשעצמו אינו מלחמת מצוה. ואכן רש"י בפירושו לתורה פרשת מסעי (ל"ג, כ"ג) פירש את הפסוק "והורשתם אותה וישבתם בה" כהבטחה ולא כמצוה. אך לדעת הרמב"ן שם שכוונת הפסוק למצוה, גירוש הגויים לכשעצמו אינו מצות ישוב א"י. וא"כ גם לרש"י והרמב"ם גירוש הגויים מא"י היא מצוה. כי גם לדעתם, המצוה שיהודים ישבו בארץ הקודש, מקום השראת השכינה (וכמש"כ הרמב"ם הל' מלכים פ"ה) מותנית כשאין השפעת נוכרים (ע' רמב"ם הל' ע"ז פ"י) אלא שאינה דומה מלחמת מצוה זו לשאר מלחמות המצוה שעצם המלחמה היא מצוה חיובית, משא"כ בכיבוש א"י עצם המלחמה אינה מצוה, אלא הכשר מצוה ואין הכרח להשתמש באמצעי זה דוקא — של מלחמה — אלא בדלית ברירה. (מיהו בנקודה זו גם הרמב"ן יודה). העולה מדברינו הוא, שמלחמה בא"י היא הכשר מצוה גם לשיטת הרמב"ם ולכן לא הצריך בה סנהדרין, ומשום כך גם בלא סנהדרין נחשב כיבוש בא"י ככבוש רבים.

ובר מן דין, כיבושו של צה"ל בעזר ה', נעשה כדי לחלצנו מסכנה ובודאי הוא מלחמת מצוה של עזרת ישראל מיד צר ואין צורך בה לסנהדרין (אלא שלפי הגדרה זו איני יודע אם הכיבוש הוא כיבוש רבים, שהרי אם המניע למלחמה היה הסכנה א"כ הכיבוש לא נעשה לשם השלטת ריבונות ישראל על השטחים ששחררו והחזקתם אינה אלא לשם הדיפת הסכנה, ואכן כך מוגדרת החזקת השטחים ברובם ע"י מדיניות החוץ הרשמית של ממשלת ישראל, המצהירה על נכונותה להחזירם אם ייחתם חוזה שלום עם הערבים. ומ"מ נלענ"ד שמכיון שכיבוש הארץ היא מצוה לכל הדעות, גם בלי הנימוק של הדיפת הסכנה, אף שאין דעת רבים משרי הממשלה ונבחרי הציבור לשם כך, מצוות — ספק אם צריכות כונה, והחזקת השטחים היא כיבוש רבים. מיהו, יתכן שמצוה זו אינה צריכה כונה, שכן עיקרה לא במעשה אלא בתוצאה. ומצינו שמצוות שבין אדם לחברו, למשל, שעיקרן בתוצאה, אינן צריכות כונה. לעומת זאת עיין פני הושע סוף כתובות שמצות היחיד לדור בארץ צריכה כונה. ועי' מש"כ לעיל סי' א').

ובאשר לכיבוש מצינו שנחלקו בדבר הגריא"ה הרצוג (היכל יצחק א"ח א') והגר"מ ראטה (קול מבשר ח"א סי' מ"ז) אם כיבוש קונה גם ללא כונה או לאו. ועיין בארץ חמדה למו"ר הגר"ש ישראל. (מהדו"ק שער ג' סי"ג).

ובכרם ציון השלם, (שביעית, הר-צבי, עמ' מ"ח) כתב הגרצ"פ פרנק שכיבוש קונה גם ללא כונה.

ואולי יש להביא ראיה מעבה"י, שלדעת אוה"ח נתקדש אע"פ שכיבושו לא נעשה בעיקרו אלא לשם כניסה לא"י ולא לשם התנחלות.

ואין הכרח לתלות שאלה זו במצוות צריכות כונה, כי הכיבוש מקדש לא רק מכח מצוה אלא מכח קנין כיבוש, (ועיין רש"י ותוס' גיטין ל"ח א' שנחלקו בגדרו). ובאשר למלך, לדעת מרן הרב קוק זצ"ל, כשאין מלך בישראל, יש להנהיג הציבורית סמכות של מלך (עיין "משפט-כהן" סי' קמ"ד). ומגדולי דורנו הסכימו עמו ברעיון זה והוכיחו אותו ממקורות שונים (עי' "הלכות מדינה" להר"א ולדינברג ח"א ש"ג פ"ה, ו"עמוד הימיני" למו"ר הר"ש ישראלי סי' ז' י"ט. ועיין "קול-מבשר" להר"מ ראטה ח"א סי' ז' ומתוך המו"מ שיש לו שם עם הר"א הרצוג משמע שגם דעת הרב הרצוג היתה להורות הלכה למעשה כמין הרב קוק זצ"ל).

ונלענ"ד להסביר את דעת מרן הרב קוק עפ"י מה שכתב ב"משך-חכמה" (פרשת בא) להסביר את דעת הרמב"ם (הל' סנהדרין פ"ד) שחכמי ארץ-ישראל יכולים לחדש את הסמיכה, משום שכשאין סנהדרין בפועל נמצא כח המינוי של הסנהדרין בכלל ישראל. וכבר הוסבר לעיל שאין כלל ישראל קיים אלא בא"י. והרמב"ם לשיטתו בספר המצוות (מ"ע קנ"ג), שיהודי א"י הם המקדשים כיום את החודשים במקום בי"ד הגדול. כלומר, כשאין בי"ד בפועל מסור כחם בידי כלל ישראל שהם יהודי א"י. וא"כ י"ל דה"ה למלך, כיון שהסנהדרין ממנים את המלך וכשאין מלך מסורות סמכויותיו לביה"ד, כגון דין הוראת שעה (עיין דרשות הר"ן דרוש י"א), נמצא שכלל ישראל, הנושא את סמכויותיו של ביה"ד, בהכרח נושא גם את סמכויות המלכות.

ובר מן דין, נלענ"ד שכאן לא צריך מלך ממש, שהרי הרמב"ם נקט מלך או שופט, משמע שאין צורך במלך ממש. וראיתו ממשה ויהושע תוכיח, שהרי הם לא היו מלכים משוחים. ושופט יכול להיות כל מנהיג גם בימינו. עי' עמוד הימיני למו"ר הגר"ש ישראלי סי' ז'. ולפי"ז גם בלא מלך נחשב כיבושנו כיום לכיבוש רבים.

3. האם יש צורך בהקדשה מיוחדת?

הרדב"ז בפירושו של הרמב"ם (הל' תרומות פ"א הל' ה') סובר שכיבוש יהושע קידש את א"י מאילו ללא הקדשה בפה, אך בכיבוש עזרא נתקדשה הארץ ע"י הקדשת פה. בכך מסביר הוא את חילוקו של הרמב"ם (פ"ו מהל' בית הבחירה) שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא לעתיד לבוא משום שנתקדשה ע"י כיבוש מלחמה, אך קדושה שניה כיון שנעשתה ע"י חזקה קידשה לשעתה ולעתיד לבוא. כלומר, מכיון שקדושה ראשונה לא נעשתה ע"י הקדשת פה, אלא הכיבוש בלבד הוא שקידש, הרי כשבטל הכיבוש בטלה הקדושה ממילא. אך בקדושה שניה שנעשתה ע"י קדושת פה, אף שבטלה אח"כ החזקה עם הגלות, קדושת הפה קדושה עולמית היא. ודבריו טעונים הסבר, מדוע קדושת כיבוש הועילה גם בלא הקדשת פה ואילו קדושת חזקה היתה טעונה גם הקדשת פה?

והנראה לומר בהסבר דבריו, שהרי כבר אמרנו שרק כיבוש רבים ביכולתו לקדש את א"י לחיוב המצוות התלויות בה. מטיבה של מלחמה שהיא נערכת ע"י צבא מאורגן ופקודה מטעם סמכות מרכזית. לפיכך נראה שכל מקום שנכבש במלחמה הוא בדרך כלל כיבוש רבים, כיון שהכיבוש נעשה בשליחות הציבור כולו ועל דעת מוסדותיו המרכזיים. לא כן חזקה, שבה כל אחד ואחד הולך ומתיישב במקום מסויים תחת גפנו ותחת תאנתו. מאופייה של פעולה זו, שהיא נושאת אופי אישי ונעשית ע"י כל פרט ופרט למען עצמו ובעצמו. אין כאן כיבוש רבים, לכן יש צורך בהקדשת פה ע"י ראשי הציבור. ומצאתי הבחנה זו, שמלחמה יש לה כח ציבורי ולחזקה רק כח פרטי, בכמה אחרונים, בצפנת-פענח על התורה (פרשת שלח), הגר"ל זק"ש (עורך רמב"ם לעם, תרומות פ"א ה"ה) ובספר "ארץ-חמדה" למו"ר הגר"ש ישראלי (עמ' פ') דייק מלשון ה"כסף-משנה" שגם קדושה ראשונה לא נעשתה מאליה, אלא ע"י פעולת הקדשה מיוחדת. והוא חידש שם מדעתו בפעולה זו היתה הקדשת ערי-חומה. ולענ"ד חידושו צ"ע. התינח בא"י שהיא יכולה

להתקדש ע"י הקדשת ערי חומה. אך כיצד מתקדשת חו"ל בכיבוש רבים הרי קדושת ערי חומה נוהגת אך ורק בארץ ולא בחו"ל?

ועיין דבר-אברהם (ח"א ס"י אות י') שהביא מהמאירי במגילה (ט' ב') שאין לומר שקידוש הארץ נעשה ע"י תודות ושיר. ודעתו של הדבר אברהם היא שהכיבוש מקדש מאליו, ללא הקדשת פה ע"ש.

ואכן אם לא נקבל את הנחתו של הרדב"ז, שכיבוש מלחמה מקדש לכשעצמו, ויש צורך בהקדשה מיוחדת, נוכל לתרץ קושיא גדולה. האחרונים מקשים על הסוברים שסוריא לא נתקדשה משום שנכבשה לפני שנכבשה כל א"י לגבולותיה (תוס' גיטין ח' בשם הספרי, רמב"ם הל' תרומות פ"א ה"ג), מדוע לא נתקדשה סוריא מעצמה לאחר מכן, בימי שלמה כשכל א"י לגבולותיה היתה בידי ישראל? ולהנ"ל הדבר מתורץ שפיר, מכיון שבזמן כיבושה של סוריא לא יכלו לקדשה, שהרי הדבר היה לפני כיבושה של כל א"י, לכן גם אח"כ כשנכבשה כל א"י לא יכלה הקדושה לחול ממילא (ואף כי יכלו עתה לקדשה אך יתכן שלא רצו מסיבות שונות. מיהו עיין תוס' יבמות פ"ב ב' ד"ה ירושה בסופו). אך אין ראייה מכאן, שכן שערי תירוצים לא ננעלו (באחרונים מובאים תירוצים רבים לקושיא זו ולא כאן המקום. עין אפיקי נחלים, ה'). עכ"פ, אם נסבור שגם בכיבוש מלחמה צריך הקדשה מיוחדת, הקדשת פה או דבר אחר, א"כ בימינו שלא נעשתה שום פעולת הקדשה מיוחדת, אין הכיבוש מקדש. אך לדעת הרדב"ז שאין צורך בהקדשה מיוחדת הכיבוש לכשעצמו מקדש. והדבר-אברהם הוכיח מהרמב"ם שסובר כך. ויש להוסיף נקודה נוספת, שהועלתה ע"י האחרונים, ושלפיה יתכן שהכיבוש בימינו מקדש, אף אם לא נקבל את מה שכתבנו עד כה, ולשם קידוש הארץ יש צורך במלך, סנהדרין והקדשה מיוחדת. האחרונים מחדשים שכל התנאים האמורים נצרכים רק כשמקדשים את הארץ לראשונה, אך אחרי שנתקדשה הארץ ואנו צריכים רק להחזיר לה את קדושתה אין צורך בכל התנאים האמורים (עיין "ישועות מלכו" חיר"ד סי' ס"ז, "ספר ארץ-ישראל" להר"מ טוקצינסקי עמ' צ"ב-צ"ג, "ציץ-אליעזר" להר"א ולדינברג ח"י סי' א').

מסקנה

נראה אפוא שיש עוד סניף להחמיר ביחס להפרשת תרו"מ ברצועת עזה. ואפ"י בפירות שגדלו ברשות גויים, יתכן שיש להחמיר, משם שאם נניח שהקדושה חזרה לרצועת עזה אין עוד מקום לומר שיש קנין לגוי להפקיע מן המצוות (לחולקים על שיטת ספר התרומה שהזכרה לעיל וסוברים שבא"י אין קנין לגוי אפילו להפקיע ממצוות שחיובן מדרבנן, ורק בסוריא יש קנין). ולכן נלענ"ד שמשום כך מן הראוי להחמיר ולהפריש תרו"מ, אך בלא ברכה.